GCM-01(02)

কৃষ্ণকান্ত সন্দিকৈ ৰাজ্যিক মুক্ত বিশ্ববিদ্যালয়

পাটগাঁও, ৰাণীগেট, গুৱাহাটী - ৭৮১ ০১৭

প্রথম ষাণ্মাসিক

স্নাতক বাণিজ্য

পাঠ্যবিষয় ঃ ০২

বিত্তীয় হিচাপবিদ্যা

পাঠ্যতালিকা

অধ্যায় ১ ঃ হিচাপৰক্ষণৰ পৰিচিতি
অধ্যায় ২ ঃ সাধাৰণভাৱে স্বীকৃত হিচাপবিদ্যাৰ নীতিসমূহ
অধ্যায় ৩ ঃ হিচাপবিদ্যাৰ মানসমূহ
অধ্যায় ৪ ঃ হিচাপৰক্ষণৰ দ্বিপ্রৱিষ্টি পদ্ধতি
অধ্যায় ৫ ঃ লেনদেনৰ লিপিবদ্ধকৰণ
অধ্যায় ৬ ঃ নগদ বহী
অধ্যায় ৭ ঃ অংশীদাৰী প্রতিষ্ঠানৰ হিচাপৰক্ষণ-১
অধ্যায় ৮ ঃ অংশীদাৰী প্রতিষ্ঠানৰ হিচাপৰক্ষণ-২
অধ্যায় ৯ ঃ উদ্বৃত্ত মিলনপত্র
অধ্যায় ১০ ঃ চূড়ান্ত হিচাপ প্রস্তুতকৰণ
অধ্যায় ১১ ঃ যৌথ উদ্যোগ
অধ্যায় ১২ ঃ চালান হিচাপ
প্রসংগ পুথি ঃ পাঠ্যবিষয়ৰ আটাইকেইটা অধ্যায়ৰ বাবে

বিষয় বিশেষজ্ঞ মণ্ডলী

অধ্যাপক নয়ন বৰুৱা, গুৱাহাটী বিশ্ববিদ্যালয়
অধ্যাপক হেমচন্দ্র গৌতম, গুৱাহাটী বিশ্ববিদ্যালয়
ড° এছ. কে. মহাপাত্র, গুৱাহাটী বিশ্ববিদ্যালয়

সমন্বয়ৰক্ষী ঃ ড° দেৱজিৎ গোস্বামী, দিপাংকৰ মালাকাৰ, কৃষ্ণকান্ত সন্দিকৈ ৰাজ্যিক মুক্ত বিশ্ববিদ্যালয়

প্রস্তুতি গোটৰ সদস্য

অধ্যায়	*অৱিহণা যোগাইছে*	*ভাষান্তৰকাৰী*
১, ৪, ৫, ৬ আৰু ৯	ড° দেৱজিৎ গোস্বামী কৃষ্ণকান্ত সন্দিকৈ ৰাজ্যিক মুক্ত বিশ্ববিদ্যালয়	চেনীৰাম বৈদ্য অৱসৰপ্রাপ্ত অধ্যাপক, নগাঁও মহাবিদ্যালয়
২ আৰু ৩	অধ্যাপক বি. বি. ডাম অৱসৰপ্রাপ্ত অধ্যাপক, গৌহাটী কমার্চ কলেজ	ড° দেৱজিৎ গোস্বামী (অধ্যায় ১) কৃষ্ণকান্ত সন্দিকৈ ৰাজ্যিক মুক্ত বিশ্ববিদ্যালয়
৭, ৮, ১০ আৰু ১১	ৰুবুল দেৱ আইকন কমার্চ কলেজ	

সম্পাদনা ঃ

বিষয়বস্তু সম্পাদনা ঃ অধ্যাপক হেমচন্দ্র গৌতম, গুৱাহাটী বিশ্ববিদ্যালয়
গাঁথনিক সম্পাদনা ঃ ড° দেৱজিৎ গোস্বামী, দিপাংকৰ মালাকাৰ, কৃষ্ণকান্ত সন্দিকৈ ৰাজ্যিক মুক্ত বিশ্ববিদ্যালয়

প্রথম প্রকাশ ঃ মে', ২০১৭

© কৃষ্ণকান্ত সন্দিকৈ ৰাজ্যিক মুক্ত বিশ্ববিদ্যালয়ৰ দ্বাৰা সর্বস্বত্ব সংৰক্ষিত।

This Self Learning Material (SLM) of the Krishna Kanta Handiqui State University is made available under a Creative Commons Attribution-Non Commercial-ShareAlike4.0 License (International) : http.//creativecommons.org/licenses/by-nc-sa/4.0.

For the avoidance of doubt, by applying this license KKHSOU does not waive any privileges or immunities from claims that it may be entitled to assert, nor does KKHSOU submit to the jurisdiction, courts, legal processes or laws of any jurisdiction.

এই শিক্ষণ সামগ্রী প্রস্তুতিৰ বাবে আর্থিক অনুদান আগবঢ়োৱা
দূৰ শিক্ষা ব্যুৰো, বিশ্ববিদ্যালয় অনুদান আয়োগৰ ওচৰত বিশ্ববিদ্যালয় কৃতজ্ঞ।

কৃষ্ণকান্ত সন্দিকৈ ৰাজ্যিক মুক্ত বিশ্ববিদ্যালয়ৰ হৈ পঞ্জীয়কৰ দ্বাৰা মুদ্রিত আৰু প্রকাশিত।

মুখ্য কার্যালয় ঃ পাটগাঁও, ৰাণী গেট, গুৱাহাটী-৭৮১ ০১৭
উপমুখ্য কার্যালয় ঃ হাউচ্‌ফেড কমপ্লেক্স, দিচপুৰ, গুৱাহাটী-৭৮১ ০০৬; Web : www.kkhsou.in

পাঠ্যবিষয়ৰ পৰিচয়

বিত্তীয় হিচাপবিদ্যা হ'ল মুদ্রা মূল্যত এটা অনুষ্ঠানৰ অর্থনৈতিক কার্যকলাপৰ জোখ মাখ, লিপিবদ্ধকৰণ আৰু উপস্থাপন প্রক্রিয়া। সাধাৰণতে ইয়াক 'ব্যৱসায়ৰ ভাষা' হিচাপে জনা যায় আৰু অন্যান্য ভাষাৰ দৰে ইয়াৰো নিজস্ব নীতি আছে। সাধাৰণ মানুহে ভাৱে যে হিচাপবিদ্যা এটা উচ্চ ধৰণৰ কাৰিকৰী বিষয় আৰু ইয়াক সহজভাৱে বুজিব নোৱাৰি। হিচাপবিদ্যাত সিমান কাৰিকৰী জ্ঞানৰ প্রয়োজন নাই। অৱশ্যে অলপ চেষ্টা কৰিলেই হিচাপবিদ্যাৰ লগত জড়িত কিছুমান শব্দ, যেনে— সম্পত্তি, দেনা, সমাংশ, আয়, খৰচ, লাভ আৰু নগদ টকাৰ প্রৱাহ, ইত্যাদিৰ কথা বুজিব পাৰি। হিচাপবিদ্যা ব্যৱসায়ৰ এটা অবিচ্ছেদ্য অংগ, ব্যৱসায়টোৰ পৰা হোৱা লাভ আৰু লোকচান আৰু তাৰ বিত্তীয় স্থিতিৰ বিষয়ে বিত্তীয় বিৱৰণীৰ পৰা জানিব পাৰি। গতিকে ব্যৱসায় সংক্রান্তীয় সিদ্ধান্ত ল'বলগীয়া হোৱা যিকোনো ব্যক্তিৰ হিচাপসম্বন্ধীয় প্রাথমিক ধাৰণা থকা বাঞ্ছনীয়, কাৰণ এই ধাৰণাই হৈছে বিত্তীয় হিচাপবিদ্যাৰ প্রাথমিক উপাদান। সেই বাবে হিচাপবিদ্যাক এটা সেৱামূলক কার্য হিচাপে বিৱেচনা কৰা হয়। ই এটা অনুষ্ঠানৰ অর্থনৈতিক কার্যকলাপ সম্পর্কীয় বিত্তীয় তথ্যৰ যোগান ধৰে, যিখিনি তথ্য সিদ্ধান্ত গ্রহণৰ ক্ষেত্রত ভিত্তি হিচাপে গ্রহণ কৰিব পাৰি।

'বিত্তীয় হিচাপবিদ্যা' হ'ল স্নাতক বাণিজ্য পাঠ্যক্রমৰ এটা বিষয়। এই বিষয়টো এনেভাৱে প্রস্তুত কৰা হৈছে যে ইয়াৰ ভিতৰত হিচাপবিদ্যাৰ মূল নীতিসমূহ, হিচাপবিদ্যাৰ মান, জাবেদা, খতিয়ন, উদ্বৃত্ত মিলনপত্র প্রস্তুতকৰণ, চূড়ান্ত হিচাপ প্রস্তুতকৰণ আদি অন্তর্ভুক্ত হৈ আছে।

এই পাঠ্যবিষয়টি অধ্যয়ন কৰোঁতে মূল পাঠৰ লগে লগে সোঁ তথা বাঁওফালে কিছুমান আয়তাকাৰ বাকচ লক্ষ্য কৰিব। এইবোৰে মূল পাঠত উল্লেখ থকা দৰকাৰী ধাৰণাসমূহ সৰল অর্থত বুজি পোৱাত সহায় কৰিব। **'জানি থোৱা ভাল'** বাকচবোৰত মূল পাঠৰ সৈতে জড়িত কিছু গুৰুত্বপূর্ণ তথ্যৰ সম্ভেদ আছে। আকৌ, প্রতিটো শাখাৰ অধ্যয়নৰ অন্তত **'অগ্রগতি নিৰীক্ষণ'** যোগে আগবঢ়োৱা প্রশ্নাৱলীয়ে অধ্যয়নৰ অগ্রগতি সম্পর্কে স্বপৰীক্ষণৰ সুবিধা প্রদান কৰিব। অধ্যয়নৰ লগে লগে উক্ত প্রশ্নাৱলীৰ উত্তৰসমূহ লিখি শেষত দিয়া **'অগ্রগতিৰ খতিয়ান'**ৰ সৈতে ৰিজাই চোৱাটো অধিক লাভদায়ক হ'ব। অধ্যায়টিত আলোচিত বিভিন্ন ধাৰণাসমূহৰ বিষয়ে বিস্তৃত অধ্যয়নৰ বাবে **'অধিক জানিবলৈ'** শিতানত উল্লেখ থকা গ্রন্থসমূহ সাৰথিস্বৰূপ। অধ্যায়বোৰৰ শেষত কেইটিমান 'আৰ্হি প্রশ্ন' তুলি দিয়া হৈছে। শেষৰ অধ্যায়টিৰ পাছত কেইখনমান 'প্রসঙ্গ পুথি'ৰ নাম উল্লেখ কৰা হৈছে। সেই কেইখন পুথিৰ সহায়েৰেই মূলতঃ এই পাঠ্যবিষয়ত উল্লেখ থকা অধ্যায়সমূহ প্রস্তুত কৰা হৈছে। আপোনালোকে বিশদভাৱে কোনো বিষয় জানিবলৈ হ'লে সেই কেইখন পুথি অধ্যয়ন কৰিব পাৰিব।

বিষয়সূচী

পৃষ্ঠা নং

অধ্যায় ১ ঃ **হিচাপৰক্ষণৰ পৰিচিতি** ৭ - ১৮

হিচাপৰক্ষণৰ অর্থ; হিচাপৰক্ষণৰ উদ্দেশ্যসমূহ; হিচাপৰক্ষণৰ কার্যাৱলী; তথ্যৰ উৎস হিচাপে হিচাপৰক্ষণ; হিচাপৰক্ষণে আগবঢ়োৱা তথ্যৰ বৈশিষ্ট্যসমূহ; হিচাপৰক্ষণত ব্যৱহৃত মৌলিক পদসমূহ

অধ্যায় ২ ঃ **সাধাৰণভাৱে স্বীকৃত হিচাপবিদ্যাৰ নীতিসমূহ** ১৯ - ৩৩

হিচাপবিদ্যাৰ নীতি, ধাৰণা, প্রথা আৰু স্বীকার্যসমূহৰ অর্থ; সাধাৰণভাৱে স্বীকৃত হিচাপবিদ্যাৰ নীতিসমূহৰ অর্থ আৰু বৈশিষ্ট্যসমূহ; সাধাৰণভাৱে স্বীকৃত হিচাপবিদ্যাৰ নীতিৰ গাঁথনি

অধ্যায় ৩ ঃ **হিচাপবিদ্যাৰ মানসমূহ** ৩৪ - ৪১

হিচাপবিদ্যাৰ মানৰ অর্থ আৰু প্রয়োজনীয়তাসমূহ; হিচাপবিদ্যাৰ মানৰ উদ্দেশ্যসমূহ; হিচাপবিদ্যাৰ মানৰ সুবিধাসমূহ; ভাৰতবর্ষত হিচাপবিদ্যাৰ মানসমূহ প্রৱর্তন কৰা কর্তৃপক্ষসমূহ

অধ্যায় ৪ ঃ **হিচাপৰক্ষণৰ দ্বিপ্রৱিষ্টি পদ্ধতি** ৪২ - ৬৩

হিচাপৰ অর্থ; ডেবিট আৰু ক্রেডিটৰ অর্থ; হিচাপৰক্ষণৰ পদ্ধতি; দ্বিপ্রৱিষ্টি পদ্ধতি; হিচাপৰ শ্রেণীবিভাগ; ডেবিট আৰু ক্রেডিট কৰা নিয়মসমূহ

অধ্যায় ৫ ঃ **লেনদেনৰ লিপিবদ্ধকৰণ** ৬৪ - ৯৭

হিচাপৰ বহীৰ অথ; জাবেদাৰ অর্থ; জাবেদাত লিপিবদ্ধকৰণ; হিচাপৰ সহায়কাৰী বহী; খতিয়নৰ অর্থ; খতিয়নৰ হিচাপলৈ লেনদেন স্থানান্তৰকৰণ; খতিয়নত লেনদেন স্থানান্তৰ কৰাৰ নিয়মসমূহ; হিচাপৰ উদ্বৃত্ত নির্ধাৰণ; উদাহৰণ

অধ্যায় ৬ ঃ **নগদ বহী** ৯৮ - ১১২

নগদ বহী আৰু পাছ বুকৰ অথ; নগদ বহীৰ গুৰুত্ব; নগদ বহীৰ বিভিন্ন প্রকাৰ; উদাহৰণ; খুচুৰা নগদ বহী আৰু অগ্রিম ধন কৰা পদ্ধতি

অধ্যায় ৭ ঃ **অংশীদাৰী প্রতিষ্ঠানৰ হিচাপৰক্ষণ- ১** ১১৩ - ১২৯

অংশীদাৰী ব্যৱসায়ৰ অর্থ আৰু বৈশিষ্ট্য; অংশীদাৰী ব্যৱসায়ৰ সুবিধা আৰু অসুবিধাসমূহ; অংশীদাৰী চুক্তিৰ অর্থ; অংশীদাৰসকলৰ মূলধন হিচাপ; স্থিৰ আৰু পৰিৱর্তনীয় মূলধন হিচাপৰ মাজৰ পার্থক্যসমূহ; লাভ-লোকচান উপযোজন হিচাপ; মূলধনৰ ওপৰত সুত নির্ধাৰণ; আহৰণৰ ওপৰত সুত নির্ধাৰণ

অধ্যায় ৮ ঃ **অংশীদাৰী প্ৰতিষ্ঠানৰ হিচাপৰক্ষণ-২** **১৩০ - ১৪৭**

অংশীদাৰী ব্যৱসায়ত অংশীদাৰৰ ভৰ্তিকৰণৰ অৰ্থ; অংশীদাৰী পুনঃগঠনত বিবেচনা কৰিবলগীয়া বিষয়সমূহ; অংশীদাৰৰ ভৰ্তিকৰণত লাভ বিতৰণৰ নতুন অনুপাত; অংশীদাৰৰ অৱসৰৰ অৰ্থ; অংশীদাৰৰ অৱসৰত লাভ বিতৰণৰ নতুন অনুপাত আৰু উপাৰ্জনৰ অনুপাত; ত্যাগৰ অনুপাত আৰু উপাৰ্জনৰ অনুপাতৰ মাজৰ পাৰ্থক্য; অৱসৰৰ সময়ত সুনামৰ হিচাপসম্পৰ্কীয় ব্যৱস্থা; সম্পত্তি আৰু দেনাৰ পুনঃ মূল্যায়ণ

অধ্যায় ৯ ঃ **উদ্বৃত্ত মিলনপত্ৰ** **১৪৮ - ১৬৪**

উদ্বৃত্ত মিলনপত্ৰৰ ধাৰণা; উদ্বৃত্ত মিলনপত্ৰৰ উদ্দেশ্য; উদ্বৃত্ত মিলনপত্ৰৰ আৰ্হি; উদ্বৃত্ত মিলনপত্ৰ প্ৰস্তুতকৰণ; উদাহৰণ; উদ্বৃত্ত মিলনপত্ৰৰ সীমাবদ্ধতা

অধ্যায় ১০ ঃ **চূড়ান্ত হিচাপ প্ৰস্তুতকৰণ** **১৬৫ - ১৮০**

চূড়ান্ত হিচাপৰ অৰ্থ; ক্ৰয়-বিক্ৰয় হিচাপ; লাভ-লোকচান হিচাপ; উদ্বৃত্ত পত্ৰ

অধ্যায় ১১ ঃ **যৌথ উদ্যোগ** **১৮১ - ২০৬**

যৌথ উদ্যোগৰ অৰ্থ; যৌথ উদ্যোগৰ বৈশিষ্ট্যসমূহ; যৌথ উদ্যোগৰ সুবিধাসমূহ; যৌথ উদ্যোগ আৰু অংশীদাৰী ব্যৱসায়ৰ মাজৰ পাৰ্থক্যসমূহ; যৌথ উদ্যোগ আৰু চালানী ব্যৱসায়ৰ পাৰ্থক্যসমূহ; যৌথ উদ্যোগৰ হিচাপসম্পৰ্কীয় ব্যৱস্থাৱলী; যেতিয়া পৃথক হিচাপৰ বহী সংৰক্ষণ কৰা হয় ঃ যেতিয়া পৃথক হিচাপৰ বহী সংৰক্ষণ কৰা নহয়, যেতিয়া প্ৰতিজন সহ-অংশীদাৰে কেৱল মাত্ৰ তেওঁলোকৰ নিজৰ লেনদেনসমূহ বিৱৰণ ৰাখে

অধ্যায় ১২ ঃ **চালান হিচাপ** **২০৭ - ২২৯**

চালানৰ ধাৰণা; চালানী ব্যৱসায়ৰ লগত জড়িত গুৰুত্বপূৰ্ণ পদসমূহ; চালানৰ বৈশিষ্ট্যসমূহ; চালানৰ সুবিধাসমূহ; চালান আৰু বিক্ৰীৰ মাজৰ পাৰ্থক্যসমূহ; চালানী ব্যৱসায়ৰ বাবে হিচাপসম্পৰ্কীয় ব্যৱস্থাৱলী; অবিক্ৰীত চালানী মালৰ মূল্যায়ন; স্বাভাৱিক আৰু অস্বাভাৱিক লোকচানৰ অৰ্থ; স্বাভাৱিক লোকচান আৰু অস্বাভাৱিক লোকচানৰ মাজৰ পাৰ্থক্যসমূহ; বিজক মূল্যত পণ্য প্ৰেৰণ